

De verminking van de mens (1977) - Ellen Heyting

Een wetenschappelijk boek dat vijftig jaar geleden werd geschreven over onderwijs, economische belangen en de maakbaarheid van de mens, blijkt nu realistischer dan ooit te zijn.

traumatherapeut.eu | traumainformedacademy.org

Ellen Heyting en het ontstaan van De Verminking van de Mens

Dit vijftig jaar oude, op wetenschap gebaseerde boek beschrijft hoe het onderwijssysteem is ontwikkeld vanuit economische belangen, niet vanuit het belang van het kind. Dat systeem kreeg vorm in selectie, onderlinge competitie en de beperkte ruimte die kinderen hebben om zich op hun eigen manier te ontwikkelen. Inmiddels zijn we daar zo aan gewend geraakt dat deze inrichting vaak wordt gezien als vanzelfsprekend en onvermijdelijk, als een realistische afspiegeling van 'hoe de wereld nu eenmaal werkt'. Het boek laat zien dat dit niet altijd zo is geweest. Het werd geschreven in een periode waarin het onderwijssysteem in een versnelling kwam en maakt inzichtelijk welke gevolgen dat onvermijdelijk met zich meebrengt.

Ellen Heyting behaalde op haar 60e in de Verenigde Staten haar doctorsgraad in de toen nog jonge onderwijskunde. Voor haar dissertatie onderzocht zij in Zweden de relatie tussen opvoeding en onderwijs enerzijds en sociaal-economische en psychologische ontwikkelingen anderzijds. Hoewel het empirische onderzoek zich in Zweden afspeelde, richt haar analyse zich op structurele kenmerken van moderne onderwijssystemen in bredere zin. De bevindingen uit dat onderzoek werkte zij uit in het boek *De Verminking van de Mens*, dat in Nederland verscheen bij uitgeverij Meulenhoff.

Tien jaar later volgde een tweede boek, geschreven als reflectie op haar eerdere werk en onderzoek. In *An International Fraud; How the Schools Cheat Your Children*, uitgegeven in de Verenigde Staten bij Vantage Press, verbreedde zij haar analyse en plaatste die expliciet in een internationale en economische context.

In dit document worden haar bevindingen in het eerste boek en de reflecties hierop in haar tweede boek naast de huidige onderwijspraktijk en de bredere maatschappelijke realiteit waarin dat onderwijs functioneert gelegd. De bronnen vind je onderaan dit document.

1977: De Verminking van de Mens

De Verminking van de Mens werd uitgegeven als vertaling bij uitgeverij Meulenhoff. De originele titel is The Maiming of Man

In *De Verminking van de Mens* onderzoekt Ellen Heyting hoe het onderwijssysteem niet alleen kennisoverdracht reguleert, maar ook een mechanisme is geworden van sociale controle. Het boek stelt dat scholen kinderen niet voorbereiden op zelfstandigheid en kritisch denken, maar hen conditioneren tot gehoorzaamheid en conformisme. Dit leidt ertoe dat kinderen hun eigen waarneming en motivatie ondergeschikt maken aan externe maatstaven, waardoor de natuurlijke leerprocessen van het kind worden onderdrukt. Heyting verbindt het onderwijssysteem met bredere maatschappelijke structuren van macht en discipline, waarbij ze laat zien hoe onderwijs niet zozeer bedoeld is om mensen te laten groeien, maar om hen te vormen naar de eisen van een gecontroleerde samenleving.

> Bevinding: Onderwijs als instrument van controle

Heyting stelt dat onderwijs oorspronkelijk bedoeld was als een manier om kennis en vaardigheden over te dragen, maar dat het in de loop van de geschiedenis steeds meer is ingezet als een middel om sociale orde en hiërarchie te handhaven. Scholen structureren denken zodanig dat gehoorzaamheid en aanpassing het belangrijkste worden. De nadruk op discipline, standaardisering en autoriteit creëert een omgeving waarin creativiteit en autonomie worden onderdrukt. Dit bevordert een langdurige afhankelijkheid van externe maatstaven voor zelfwaardering en besluitvorming.

Hedendaagse realiteit:

- Het onderwijssysteem is grotendeels gestandaardiseerd, met nadruk op toetsen en vaste curricula die weinig ruimte laten voor experiment en kritisch denken.
- Leerkrachten ervaren steeds meer druk om les te geven binnen rigide structuren, waardoor autonomie van zowel docenten als leerlingen afneemt.
- Het fenomeen 'teaching to the test' is nu wijdverspreid, waarbij scholen vooral gericht zijn op examenresultaten in plaats van diepgaand leren.

> Bevinding: De psychologische gevolgen van het schoolsysteem

Kinderen komen als nieuwsgierige en onderzoekende wezens ter wereld, maar binnen het schoolsysteem raakt hun spontane leerdrang ondergeschikt aan externe beoordeling. Het constante beoordelen en vergelijken binnen het schoolsysteem bevordert faalangst en een sterke gerichtheid op goedkeuring van autoriteit. Heyting wijst erop dat deze mechanismen diep doorwerken in de volwassenheid, waar mensen blijven zoeken naar validatie door prestaties, certificeringen en maatschappelijk succes. Dit beïnvloedt de manier waarop mensen zichzelf inschatten en hun waarde bepalen, en leidt tot een samenleving waarin mensen zich voortdurend meten aan een abstracte norm die buiten hen zelf ligt.

Hedendaagse realiteit:

- Sterke stijging van burn-outs bij studenten: Onderzoek toont aan dat steeds meer jongeren last hebben van stress, angst en depressie als gevolg van academische druk.
- Sociale media versterken deze dynamiek: Jongeren internaliseren het idee dat ze 'moeten presteren' om waardevol te zijn, wat de externe validatie alleen maar versterkt.
- Vergelijkingscultuur: Door de constante beoordeling via cijfers en diploma's wordt de waarde van een individu sterk gekoppeld aan prestaties.

> Bevinding: De mythe van intellectuele ontwikkeling

(Een intellectueel is iemand die maatschappelijke ontwikkelingen onderzoekt, duidt en bekritiseert door zelfstandig te denken, verbanden te leggen en bestaande aannames ter discussie te stellen, zonder zich te laten leiden door directe belangen of populariteit.)

Hoewel scholen claimen dat ze intellectuele ontwikkeling bevorderen, stelt Heyting dat het schoolsysteem in werkelijkheid vooral gericht is op het reproduceren van bestaande kennis en structuren. Origineel denken en creativiteit krijgen binnen het systeem weinig ruimte en worden ondergeschikt gemaakt aan correctheid en aanpassing. Leerlingen leren vooral correcte antwoorden te reproduceren binnen vastgestelde kaders, terwijl het stellen van fundamentele vragen minder wordt gestimuleerd. Dit draagt bij aan een samenleving waarin kritisch denken alleen binnen bestaande kaders kan bestaan en zelden de onderliggende structuren zelf ter discussie stelt.

Hedendaagse realiteit:

- Publiek debat kenmerkt zich steeds vaker door snelle standpuntbepaling en polarisatie, waarbij inhoudelijke analyse niet altijd centraal staat.
- Publieke kritiek richt zich vaak op personen en zichtbare tegenstellingen, terwijl structurele analyse minder dominant is in het brede debat.
- Onderwijs legt sterke nadruk op informatieverwerking en toetsbare kennis, terwijl ruimte voor diepgaande reflectie en structurele analyse beperkt is.

> Bevinding: Onderwijs en economische uitbuiting

Het schoolsysteem functioneert niet alleen als instrument van sociale controle, maar ook als mechanisme dat mede de toegang tot maatschappelijke en economische posities bepaalt. Heyting legt uit hoe diploma's en certificeringen functioneren als toegangspoorten tot economische en sociale status, terwijl ze weinig zeggen over de daadwerkelijke capaciteiten van een persoon. Dit systeem versterkt de bestaande sociale ongelijkheid, omdat toegang tot goed onderwijs niet gelijk is verdeeld. Tegelijkertijd bevordert het een blijvende afhankelijkheid van formele kwalificaties en gestandaardiseerde maatstaven voor toegang tot werk en maatschappelijke positie.

Hedendaagse realiteit:

- Diploma's fungeren in toenemende mate als formeel toegangsbewijs tot arbeid, naast en soms los van een directe beoordeling van bekwaamheid.
- Jongeren investeren tijd en nemen in sommige landen aanzienlijke studieschulden op zich, terwijl een diploma geen garantie biedt op stabiele arbeid of inkomenszekerheid.
- Overkwalificatie en voortdurende bijscholing komen vaker voor, terwijl stijging in opleidingsniveau niet automatisch leidt tot evenredige verbetering van arbeidspositie.

> Bevinding: De illusie van vooruitgang en gelijkheid

Een van de hardnekkigste mythes rond onderwijs is dat het gelijkheid bevordert. Heyting laat zien dat scholen juist ongelijkheid reproduceren door sociale klassen, culturele waarden en machtsstructuren te bevestigen. Kinderen uit hogere sociale klassen bevinden zich vaker in onderwijsomgevingen die aansluiten bij hun culturele achtergrond en hen meer kansen bieden, terwijl kinderen uit lagere klassen vaker botsen met de normen en verwachtingen van het systeem. Dit wordt vaak gemaskeerd door de retoriek van 'gelijke kansen', terwijl het onderliggende systeem in feite gebaseerd is op selectie en uitsluiting.

Hedendaagse realiteit:

- Onderzoek laat zien dat sociaal-economische achtergrond een sterke voorspeller blijft van onderwijssucces, ondanks beleid gericht op gelijke kansen.
- De groei van particulier en privéonderwijs draagt bij aan verdere differentiatie in onderwijskansen tussen inkomensgroepen.
- In landen met hoge studieschulden vormen opleidingskosten een grotere drempel voor studenten uit lagere inkomensgroepen.

Mogelijke alternatieven

Heyting presenteert geen nieuw onderwijsmodel, maar verwijst naar bestaande onderwijspraktijken en pedagogische stromingen om duidelijk te maken dat het dominante systeem geen vanzelfsprekendheid is. Zij beschrijft scholen en initiatieven waarin leren minder wordt gestuurd door dwang, tempo en beoordeling, en meer ruimte laat voor eigen initiatief, ervaring en ontwikkeling. Daarbij noemt zij vormen van vrij onderwijs en ervaringsgericht leren waarin kinderen niet voortdurend worden vergeleken of gecorrigeerd, en waarin ontwikkeling niet langs gestandaardiseerde meetlatten wordt gelegd. Deze voorbeelden gebruikt zij om te laten zien dat leren ook kan plaatsvinden zonder de psychologische belasting en sociale conditionering die zij in het reguliere onderwijssysteem analyseert.

Conclusie

De Verminking van de Mens is een fundamentele kritiek op het onderwijssysteem als instrument van sociale controle. Heyting laat zien hoe scholen een cruciale rol spelen in de vorming van een maatschappij waarin conformisme, angst en afhankelijkheid de norm zijn. Ze roept op tot een

heroverweging van wat onderwijs zou moeten zijn en hoe we leren kunnen loskoppelen van machtsstructuren die ons beperken in plaats van bevrijden. Haar werk is niet alleen een aanklacht tegen het schoolsysteem, maar ook een bredere analyse van hoe controlemechanismen worden geïnternaliseerd en generaties lang worden doorgegeven. Haar visie blijft relevant in een wereld waarin de roep om vrijheid en zelfontplooiing steeds sterker wordt, maar waarin de structuren van controle zich steeds subtieler manifesteren.

1987: An International Fraud

Uitgegeven bij Vantage Press, Inc. New York, VS

In *An International Fraud* verdiept Ellen Heyting haar analyse en plaatst zij het onderwijssysteem expliciet in een internationale en economische context. Zij betoogt dat onderwijs niet primair gericht is op intellectuele ontwikkeling, maar functioneert als een filter binnen bestaande machts- en economische structuren. Diploma's legitimeren sociale ordening en verschuiven verantwoordelijkheid voor succes of falen naar het individu, terwijl de onderliggende institutionele belangen buiten beeld blijven. Heyting laat zien hoe hervormingen en internationale standaardisering deze functie versterken in plaats van ter discussie stellen, waardoor onderwijs steeds sterker wordt ingebed in economische planning en institutionele sturing.

> Bevinding: Onderwijs als economische exploitatie

In haar tweede boek scherpt Heyting haar analyse aan: onderwijs fungeert niet primair als ruimte voor intellectuele ontwikkeling, maar als filter binnen bestaande economische structuren. Diploma's rangschikken mensen en legitimeren verschillen in positie en inkomen. Het onderwijsproces zelf wordt daarmee ondergeschikt aan de functie die het vervult in arbeidsverdeling en economische planning. Selectie is geen neveneffect, maar een centrale taak van het systeem.

Hedendaagse realiteit:

- Diploma-inflatie leidt ertoe dat voor bepaalde functies hogere opleidingsniveaus worden gevraagd dan voorheen, zonder dat de functie-inhoud altijd evenredig is veranderd.
- Toegang tot veel vormen van werk en inkomen is in toenemende mate gekoppeld aan formele certificering.
- In landen met hoge opleidingskosten verschuiven studieschulden economische risico's van instituties naar individuen.

> Bevinding: Hervormingen veranderen vorm, niet functie

Heyting stelt dat onderwijshervormingen zelden de kern van het systeem raken. Nieuwe methoden, structuren of technologieën worden geïntroduceerd als verbetering, terwijl de onderliggende selectiefunctie intact blijft. Hoewel terminologie en methoden veranderen, blijven de onderliggende machtsstructuren grotendeels intact. Wat wordt gepresenteerd als vooruitgang, bevestigt vaak de bestaande ordening.

Hedendaagse realiteit:

- In veel onderwijssystemen opereren digitalisering en gepersonaliseerd leren binnen bestaande toets- en selectiekaders.
- Dataverzameling en monitoring vergroten de mogelijkheden tot vergelijking en prestatiebewaking van leerlingen.

- Veel beleidsvernieuwingen leggen nadruk op efficiëntie en meetbaarheid, terwijl de fundamentele functie van onderwijs zelden ter discussie staat.

> Bevinding: Internationalisering als normstelling

In *An International Fraud* plaatst Heyting haar analyse in een internationale context. Westerse onderwijsmodellen worden gepresenteerd als universeel toepasbaar, terwijl zij specifieke economische en culturele belangen weerspiegelen. Door deze norm wereldwijd te verspreiden, wordt één model van ontwikkeling dominant, terwijl alternatieve benaderingen minder erkenning krijgen.

Hedendaagse realiteit:

- Internationale rankings en standaarden beïnvloeden in sterke mate wat als 'kwalitatief goed onderwijs' wordt beschouwd.
- Engelstalige curricula en westerse certificeringen fungeren in veel contexten als internationale referentiestandaard.
- Lokale onderwijsvormen komen onder druk te staan wanneer zij niet aansluiten bij internationale meet- en vergelijkingskaders.

Samenvatting

Samen vormen *The Maiming of Man* en *An International Fraud* één doorlopende analyse van onderwijs als structureel onderdeel van maatschappelijke ordening. In het eerste boek legt Heyting bloot hoe scholen functioneren als mechanisme van disciplineren en sociale reproductie. In het tweede boek wordt die analyse verdiept en verbreed: onderwijs blijkt niet alleen een nationaal instrument van sociale controle, maar ook een internationaal ingebed systeem dat economische belangen legitimeert en verschillen in positie rationaliseert.

Waar het eerste boek laat zien hoe gehoorzaamheid, selectie en conditionering worden geïnternaliseerd, bevestigt het tweede boek dat deze processen geen tijdelijke ontsporing zijn, maar structureel verankerd zijn in economische en bestuurlijke belangen. Hervormingen veranderen de vorm, niet de functie. Internationale uitbreiding versterkt die norm.

Samen tonen de boeken dat onderwijs niet losstaat van macht, economie en cultuur, maar er integraal onderdeel van is. Wat wordt gepresenteerd als vooruitgang, mobiliteit of persoonlijke ontwikkeling, blijkt nauw verbonden met selectie, ordening en legitimering van bestaande structuren. De kern van Heytings analyse is daarmee consistent: onderwijs vormt niet alleen individuen, maar reproduceert de maatschappelijke logica waarin het zelf is ingebed.

Ontwikkeling en standaardisering: een neurobiologisch perspectief

Wanneer we het onderwijssysteem bekijken vanuit hedendaagse neurobiologische inzichten, ontstaat een verdieping van wat Heyting destijds al analyseerde. Het werk van onder andere Dan Siegel laat zien dat gezonde ontwikkeling samenhangt met integratie: het vermogen om verschillende innerlijke ervaringen te verbinden zonder delen van zichzelf uit te sluiten.

Ontwikkeling vraagt ruimte voor differentiatie, voor eigen tempo, voor subjectieve beleving. In een sterk gestandaardiseerde omgeving waarin vergelijking en normering centraal staan, komt die integratie onder druk te staan. Kinderen leren hun ervaringen te rangschikken op basis van externe maatstaven en passen zich daaraan aan, ook wanneer dat niet als eigen realiteit wordt ervaren.

Onderzoek van Ruth Lanius naar trauma en dissociatieve processen laat zien hoe chronische sociale stress en herhaalde beschaming samenhangen met veranderingen in de organisatie en integratie van hersennetwerken. Wanneer persoonlijke ervaringen structureel worden gecorrigeerd, genegeerd of ondergeschikt gemaakt aan prestatie-eisen, ontwikkelen kinderen strategieën om spanning te reguleren. Dat kan zich uiten in verhoogde waakzaamheid, emotionele afvlakking of het loskoppelen van innerlijke signalen. Deze aanpassingen zijn functioneel binnen het systeem, maar gaan gepaard met een vermindering van zelfervaring en autonomie.

Vanuit dit perspectief krijgt de maakbaarheid van de mens een neurobiologische dimensie. Controle wordt bereikt door voorspelbaarheid te creëren en diversiteit te standaardiseren. Voorspelbaarheid vraagt om regulatie van afwijking en dus om normering. Wanneer persoonlijke ervaringen geen leidraad mogen zijn voor leren en ontwikkelen, leren kinderen al vroeg hun waarneming van zichzelf te wantrouwen en hun gedrag af te stemmen op externe normen. Wat Heyting beschreef als conditionering binnen een sociaal systeem, wordt in het licht van deze inzichten zichtbaar als een proces dat diep ingrijpt in de organisatie van het individu zelf.

Nikki Nooteboom

Traumatherapeut, trainer in neurobiologie en schrijver

De Verminking van de Mens/The Maiming of Man (1977) en An International Fraud (1987) zijn niet langer in de reguliere handel verkrijgbaar. Op aanvraag zijn scans van beide boeken bij mij op te vragen. Ellen Heyting is mijn oma. Mijn zus en ik zijn als erfgenamen rechthebbenden op de inhoud van deze publicaties.

Bronnen hedendaagse realiteit

- Pierre Bourdieu & Jean-Claude Passeron – *Reproduction in Education, Society and Culture*
- Randall Collins – *The Credential Society: An Historical Sociology of Education and Stratification*
- Gert Biesta – *Good Education in an Age of Measurement*
- Stephen J. Ball – *Education Plc*; work on performativity and globalization in education
- OECD – PISA (Programme for International Student Assessment) reports
- UNESCO – Global Education Monitoring (GEM) Report
- OECD – Education at a Glance
- World Health Organization – Reports on adolescent mental health
- RIVM of Trimbos (mentale druk jongeren)